

بررسی نقش خانواده در تحصیل فرزند

مسابقه رشد

گروه

سیدالشهداء

سرگروه نرگس بامری

عضو گروه سیمین جوادی

سیمین جوادی، نرگس بامری¹

¹ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه تخصصی زینبیه (سلام الله علیها) شهرستان ایرانشهر

چکیده

خانواده نخستین نهاد زندگی اجتماعی فرزند است که در شکل گیری عادت ها و اندیشه های اجتماعی کودک نقش بسیار مهمی دارد. در هر نظام آموزشی، پیشرفت تحصیلی به عنوان مهم ترین شاخص توفیق فعالیت های علمی و آموزشی محسوب می شود. اینکه والدین با تحصیل فرزند چگونه برخورد می کنند و در الگوهای تربیت خود برای چه نوع رفتارهایی ارزش قائل می شوند، حائز اهمیت است. لذا در ارتباط با مدرسه به دلیل اینکه موجب شده است که تا والدین از وضعیت تحصیلی و نیازهای فرزندان شان بهتر و بیشتر آگاه شوند و اطلاعاتی را به دست بیاورند که برای ارائه نقش تربیتی بهترشان لازم و ضروری است. برخی والدین به دلیل عدم آشنایی کافی با نیازهای واقعی و ویژگی های فرزندان شان در سنین مختلف و عدم اطلاع از وضعیت تحصیلی آنان نمی توانند نقش های نظارتی و حمایتی خود را به طرز صحیحی اجرا نمایند و نه تنها موجب بروز افت تحصیلی در فرزندان خود می شوند بلکه روز به روز از فرزندان خود نیز به دلیل عدم شناخت کافی از آنان فاصله می گیرند. در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا نقش خانواده در کمک به باروری استعداد های تحصیلی و در نتیجه انجام حمایت های لازم برای کاهش مشکلات فرزندان خویش بدانند تا با افراط و تفریط موجب اختلال و دشواری های یادگیری فرزندان خویش را فراهم نیاورند. پژوهش حاضر به روش توصیفی و با استناد از منابع کتابخانه ای تالیف شده است.

کلیدواژه: والدین، مدرسه، فرزند، تحصیل.

مقدمه

یکی از محیط های بسیار اثر گذار، خانواده است و نخستین نهاد زندگی، یکی از محیط خانواده های اجتماعی فرزند نقش بسیار مهمی دارد و مجموعه افرادی است که در یک فضای مادی و روانی به سر می برند. البته کانون ظهور عواطف انسانی و روابط صمیمانه میان افراد است و میتوان گفت عملکرد خانواده تاثیر مستقیم و بسزایی بر عملکرد جامعه دارد. در شکل گیری رفتار و دیدگاه های اجتماعی فرزند، جنبه های عاطفی روابط والدین و فرزندان نقش مهمی دارد. لذا پیشرفت تحصیلی به عنوان مهم ترین شاخص توفیق فعالیت های علمی و آموزشی محسوب می شود که بررسی نقش خانواده بر پیشرفت تحصیلی فرزند از اهمیت خاصی نزد پژوهشگران علوم تربیتی و روانشناسی برخوردار است. اگر شرایط تربیتی و کیفیت رابطه اولیا و فرزندان، بستری مناسب و مساعد برای رشد آنان فراهم شود؛ استعداد و توانایی های آنان شکوفا می شود و در غیر این صورت مسائل و مشکلات فراوان از قبیل مشکلات روانی، اجتماعی، رفتاری و ... دامن گیر آنها می شود. اعمال هرگونه شیوه تربیتی از جانب والدین منوط به برقراری ارتباط با فرزندان می باشد. باید بسیاری از پدران و مادران نقش واقعی خود را در کمک به باروری استعدادهای تحصیلی و در نتیجه انجام حمایت های لازم برای کاهش مشکلات فرزندان خویش بدانند تا با افراط و تفریط موجب اختلال و دشواری های یادگیری فرزندان خویش را فراهم نیاورند. مقالاتی در این زمینه و در ارتباط با موضوع پژوهش به صورت پراکنده نوشته شده است و هرکدام از این پژوهش ها به یک بحث در ارتباط با این موضوع پرداخته اند از جمله در مقاله: نگاهی بر نقش خانواده در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، مولف: تقی جباری فر و دیگران، 1394، در این مقاله، ضمن ارائه تعاریفی از نظام خانواده، به بررسی نقش این نظام اجتماعی مهم از طریق شیوه های تعامل والدین با فرزندان در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پرداخته شده است. در مقاله: نقش خانواده و مدرسه در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، مولف: ناهید جهان بخش، 1402، در این مقاله، به نقش خانواده و مدرسه در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پرداخته است. در مقاله: تاثیر خانواده بر یادگیری تحصیلی فرزندان، مولف: سمیرا قربانی، 1395، در این مقاله، به تاثیری که خانواده مخصوصا مادران و همچنین تاثیر عواملی محیطی بهداشت رفاه امکاناتی و سایر عوامل موثر را مورد بررسی قرار داده است. ولی در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا ضمن پرداختن به مفاهیم کلیدی پژوهش، به بررسی نقش خانواده در تحصیل

فرزند در این جهت پرداخته شود. بر این اساس ما در این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالی هستیم که بیانگر و روشن‌کننده این تحقیق باشد ازجمله:

نقش خانواده در تحصیل فرزند ان است

1. مفهوم شناسی

پیش از پرداختن به بحث‌های اصلی لازم است کلمات کلیدی و تأثیرگذار را که در این پژوهش مطرح است مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار داده شود تا با روشن شدن مفاهیم آن‌ها، تبیین هرچه بیشتر بحث ممکن شود.

1-1- خانواده

خانواده در لغت به معنای سپر آهنین است و برای مرد نیروی مطمئن می‌باشد¹ و در جای دیگر خانواده به معنای عشیر و خاندان او است چراکه با ایشان قدرتمند می‌شود.² بنابراین نظریه خانواده تنها در حوزه و قلمرو فرزندان و خانواده مرد نیست بلکه شامل نزدیکان و خویشاوندان او که با آن‌ها قدرتمند می‌شود نیز می‌باشد. در اصطلاح خانواده به‌کوچک‌ترین نهاد اجتماعی است که از ازدواج شرعی زن و مرد حاصل می‌شود و با فرزند تکمیل می‌یابد که پس از ازدواج حقوق متقابل جدیدی بین افراد این نهاد شکل می‌گیرد.³ بنابراین تعریف خانواده شامل زن و شوهر، فرزندان و خویشاوندان ایشان است و با این معنا همسویی دارد؛ اسلام برای تمام افراد در مقابل خانواده، قوانین و سنت‌های خاص اعم از حقوق و وظایف تربیتی وضع کرده است و ایشان را ملزم به انجام آن‌ها ساخته است.⁴

1-2- تربیت

تربیت : واژه «تربیت»⁵ از ریشه «ربو» و از باب تفعیل است؛ چراکه کلمه ناقص، هنگامی که به باب تفعیل برده می‌شود، مصدر آن‌ها بر وزن تفعله می‌شود. مانند : تربیه ، تزکیه ، تحلیه و ...⁶، این گونه که از سخن اهل لغت برمی‌آید، در این ریشه به‌نوعی می‌توان معنای زیادت و رشد را یافت و در موارد مختلف استعمال خود نیز این

¹ فیروزآبادی، قاموس للمحیط، ج 2، ص 128.

² سالاری فرد، نظام خانواده در اسلام، ص 1.

³ جلالی، خانواده تراز در اندیشه اسلامی، ص 12.

⁴ سالاری فرد، نظام خانواده در اسلام، ص 2.

⁵ شریف قریشی، النظام اتربوی فی الاسلام، ص 41.

⁶ طباطبایی، صرف ساده، 1379، ص 171.

معنا را دارد، عرب‌زبانان به تپه «رَبَوَه» می‌گویند، چراکه نسبت به سطح زمین برآمده‌تر است.¹ نفس زدن را «ربو» می‌گویند، چراکه به هنگام نفس کشیدن سینه برآمده می‌شود و نیز «ربا» را بدین نام نهاده‌اند، از آن روی که بر مال افزوده می‌شود.²

خلیل بن احمد فراهیدی از لغت‌شناسان قرن دوم در مورد معنای لغوی این واژه قائل است، که ریشه آن به معنای زیادت هست، به‌عنوان نمونه وقتی می‌گوییم: «رَبَّ الْجَرَحِ وَالْأَرْضِ وَالْمَالِ وَكُلِّ شَيْءٍ يَرْبُو رَبَّوًّا». هنگامی است که بدان افزوده شود و بیش از این مطلبی را بیان نمی‌دارد.³ راغب اصفهانی در کتاب مفردات الفاظ القرآن در معنای این لغت همان سخن العین را آورده است و در کنار آن، به بیان قولی نیز قائل شده است، که اصل این کلمه از (رب) می‌داند. که یک حرف آن برای تخفیف در لفظ به حرف (ی) تبدیل شده است.⁴ او در بیان معنای «رب» این‌گونه آورده است: «الرَّبُّ فِي الْأَصْلِ: التَّرْبِيَةُ، وَهُوَ إِنْشَاءُ الشَّيْءِ حَالًا فَحَالًا إِلَى حَدِّ التَّمَامِ.»⁵ نکته مهم در معنایی که راغب اصفهانی در کتاب خویش آورده است، تدریجی بودن تربیت است که امری است، قابل توجه و بسیار مهم اندیشمندان اسلامی قائل هستند، اصل تکلیف و نیز عقل و اراده آدمی نشان از آن دارد، که انسان تربیت‌پذیر است و جبر تاریخ و اجتماع نمی‌تواند اصل تربیت‌پذیری او را از بین ببرد.

هدف از تربیت در نگاه دین، عبارت است از: رشد الهی، طهارت، حیات طیبه، عبادت، تقوا، قرب، رضوان، تزکیه و تهذیب، اصلاح رابطه انسان با خودش، طبیعت، جامعه، تاریخ و... صاحب کتاب معجم مقایس اللغة ابن فارس در کتاب لغت خویش نیز قائل است، که تربیت از ریشه (ر ب ی) بوده و دارای یک اصل واحد معنایی است و می‌توان معنای زیاده، نما و علو را از آن به دست آورد. به همین دلیل او قائل است، عرب‌زبانان به مکان مرتفع «ربوه» و «الربوه» می‌گویند. ابن منظور نیز این واژگان را به معنای زیاده و رشد دانسته است.⁶

اما جامع سخن را می‌توان در کلام علامه مصطفوی دید؛ ایشان پس از بیان گفتارهای مصباح اللغة، معجم مقایس اللغة و لسان العرب، اصل واحد یا همان گوهر معنایی در این ماده را تورم، همراه با زیادشدن دانسته است، به این معنا که شی در خودش متورم شده و با وسیله برای او فضل و زیاده حاصل شده است.⁷ او قائل است که دیگر معانی لغوی که لغت‌دانان برای این ریشه بیان داشته‌اند، اصل آن نبوده، بلکه شباهتی به این ریشه دارد و از آثار و لوازم

¹ ابن فارس، معجم مقایس اللغة، ج 2، ص 483.

² ابن فارس، معجم مقایس اللغة، ج 2، ص 483.

³ فراهیدی، العین، ج 8، ص 284.

⁴ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ج 1، ص 340.

⁵ همان، ص 336.

⁶ ابن منظور، لسان العرب، ج 14، ص 305.

⁷ مصطفوی، حسن، التحقيق في كلمات القرآن، ج 4، ص 35.

تجربه معلمان : معلمان با سابقه گرایش بیشتری به سمت پرورش مهارت های آموزش و کلاس داری از خود نشان می دهند. آنها میزان وقتی را که برای امور اداری کلاس صرف می شود کاهش می دهند.

راهکار های پیشنهادی برای والدین در موفقیت تحصیلی فرزندان

سعی کنید غیبت های فرزندان تان را به حداقل برسانید

تحقیقات نشان داده است دانش آموزی که هشت روز در یک ترم غیبت می کند نسبت به دانش آموزی که کل ترم را سر کلاس می رود، در پایان دوره ی ابتدایی یا دبیرستان، یک سال تحصیلی عقبتر خواهد بود دانش آموزانی که بیشترین ساعات حضور در کلاس درس را دارند، دارای بهترین عملکرد تحصیلی می باشند خود را درگیر یادگیری فرزندان تان کنید

همیشه از فرزندان خود بپرسید که در مدرسه چه چیزی یاد گرفته اند، به کدام بخش از درسهای خود علاقه ی بیشتری داشته است، چه تکالیفی دارد و چه وقت باید تکالیف خود را تحویل دهد

با این کار شما نشان می دهید که یادگیری دخترتان برایتان مهم است و علاقه دارید برای کمتر کردن فشار روی او، آنچه را در توانتان است، انجام دهید

بازوی کمکی فرزندان تان باشید

از طریق صحبت کردن با فرزند خود و مربیان و معلمان او در مدرسه، موانعی را که سر راه یادگیری فرزندان وجود دارند، شناسایی کنید و سعی کنید با ایفا کردن نقش حمایتی خود، این موانع را از مسیر یادگیری دخترتان بردارید

مکان مناسبی را برای انجام تکالیف دخترتان در نظر بگیرید

سعی کنید مکان مناسبی را برای انجام تکالیف فرزند خود در نظر بگیرید. اهمیت این موضوع برای دانش آموزان دختر به مراتب بیشتر از دانش آموزان پسر است. بنابراین مکان آرامی را در اختیار دختر خود قرار دهید تا بتواند با تمرکز کافی تکالیفش را انجام دهد. با این کار شما علاوه بر اینکه در انجام تکالیف به دختر خود کمک می کنید، به او نشان می دهید که برای او و یادگیری اش ارزش قائل هستید

بدانید در زندگی فرزند تان چه می گذرد

آسیب پذیری بیشتر دختران نسبت به پسران در مقابل خطرات محیطی و سایبری، می تواند روی یادگیری آنها تأثیر منفی بگذارد

با دختر خود درباره‌ی دغدغه‌هایش صحبت کنید و اجازه ندهید این دغدغه‌ها باعث افت تحصیلی او شود. همچنین جدی گرفتن جلسات اولیا و مربیان توسط پدران، مادران و معلمان می‌تواند تنش‌های موجود در زندگی دانش‌آموز را به حداقل برساند و باعث شادابی و پویایی تحصیلی وی شود.

تصویر شخصیتان فرزندان تان را تقاء بخشید

موفقیت فرزندان در مدرسه به شدت تحت تأثیر فرهنگ اجتماعی پیرامون آنها است. فرزندان برای موفقیت در درسهای خود نیاز دارند که تصویر یک فرزند زیبا و باهوش از طرف پدر و مادر به آنها القا شود. والدین به‌ویژه مادران، می‌توانند روی تصویر شخصی فرزندشان تأثیر بسیار زیادی داشته باشند.

انتظارات خود را مدیریت کنید

اگر فرزندان در زمینه‌ی تحصیلی و همچنین در زمینه‌ی کاری از طرف پدر و مادر تحت فشار قرار گیرند دچار اضطراب مضاعف می‌شوند و به نتیجه‌ی مطلوب نمی‌رسند.

معمولاً فرزند دختر در کنترل زندگی تحصیلی‌شان قدرتمند عمل نمی‌کنند اما والدین می‌توانند به آنها یادآوری کنند که با موفقیت در سه زمینه می‌توانند یادگیری خود را به درستی کنترل کنند. این سه زمینه عبارتند از

تلاش

استراتژی

نگرش

هرچقدر دانش‌آموز در این سه زمینه موفق‌تر عمل کند، کنترل بیشتری روی یادگیری خود خواهد داشت.

به فرزندان تان کمک کنید به موفقیت اعتقاد پیدا کند.

فرزندان معمولاً برای موفقیت‌هایی که در مدرسه به دست می‌آورند، به اندازه‌ی کافی از طرف خانواده تشویق نمی‌شوند.

این موضوع باعث می‌شود که بعدها در محل کار نیز آنها دچار “سندروم فریبکاری” شوند یعنی احساس می‌کنند لیاقت موقعیتی را که در آن قرار گرفته‌اند ندارند و با فریب به آن موقعیت رسیده‌اند.

نتیجه گیری

از آن جا که فرزندان هر خانواده، آینده سازان مملکت هستند، پیشرفت تحصیلی آن ها امری است که پس از سلامت جسمی و روانی، از اهمیت ویژه برخوردار است. عدم توجه والدین به سالم سازی محیط روانی و عاطفی فرزند و فقدان روابط مناسب، در بیشتر موارد آنان را با کمبودهای عاطفی، انگیزشی و مشکلات روانی رو به رو می سازد. لذا تجارب خانوادگی تأثیر عمده ای بر تکامل فرد در طول دوره نوجوانی و بعد از آن دارد و ارتباطات خانوادگی سایر جنبه های زندگی نوجوان، مانند موفقیت تحصیلی را تحت تأثیر خود قرار می دهد. شکل گیری شخصیت و چگونگی رشد روانی فرزند بیش از همه در گرو عملکرد خانه و مدرسه است. این دو نهاد اجتماعی است که بزرگترین مسئولیت را در رشد و تکامل شخصیت فرزند برعهده دارند. وقتی که رفتار معلمان و اولیای مدرسه و نیز رفتار پدر و مادر و اولیای خانواده با موازین تعلیم و تربیت و روانشناسی کودک و رشد او مطابقت نداشته باشد، سلامت روانی و اجتماعی کودکان به مخاطره می افتد. پس در پرتو همدلی و همسویی این دو نهاد مهم آموزشی و تربیتی یعنی خانه و مدرسه، بسیاری از مشکلات و تنگناهای نظام تعلیم و تربیت حل خواهد شد. نهاد خانواده و آموزش و پرورش باید دائماً با یکدیگر ارتباط داشته باشند تا بتوانند مشکلات و مسائل فرزند را با همکاری یکدیگر برطرف سازند تا زمینه پیشرفت تحصیلی هرچه بیشتر فرزندان را فراهم سازند. به طور کلی میزان پیشرفت یا افت تحصیلی بیانگر کارایی یا عدم کارایی نظام آموزش و پرورش است. بنابراین برای این که میزان کارایی نظام آموزش و پرورش را هر چه بیشتر کنیم باید زمینه را برای پیشرفت هرچه بیشتر دانش آموزان فراهم آوریم که یکی از عواملی که بیشترین تاثیر را در ایجاد زمینه های مساعد دارد نهاد خانواده است که این نهاد با ایجاد محیط آرام و توجه و نظارت کافی بر فرزندان و تامین دانش آموزان از لحاظ اقتصادی واجتماعی زمینه را برای پیشرفت تحصیلی هر چه بیشتر آنها فراهم سازند. در نهایت، تعامل مؤثر بین خانواده و مدرسه می تواند به عنوان یک جاده دوسویه، به بهبود کیفیت آموزش و پرورش و رشد سالم فرزندان کمک کند.

منابع

*قرآن کریم

- 1- ابن فارس، احمد، معجم مقایس اللغة، محقق: عبدالسلام محمد هارون، قم، مکتب الاعلام اسلامی، اول امام خمینی (رحمه الله). بی تا.
- 2- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار صادر، 1414 ق.
- 3- استادان طرح جامع آموزش خانواده، خانواده و فرزندان در ابتدایی، نشر: انجمن اولیا و مربیان، تهران، چاپ: پانزدهم، 1380.
- 4- باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران، مدرسه، ۱۳۸۵، سیزدهم.
- 5- بهنام، فرشته و دیگران، تعامل خانواده و مدرس و نقش آن در موفقیت تحصیلی دانش آموزان، 1402.
- 6- بخشایی، نور محمد، نقش خانواده در تربیت فرزندان، فصل نامه تربیت و خانواده، سال: دهم، 1388.
- 7- پارسا، محمد، روانشناسی تربیتی، نشر: نی، تهران، 1380.
- 8- جلالی، مرضیه، خانواده تراز در اندیشه اسلامی، نشر: امتداد حکمت، چاپ: اول، 1401.
- 9- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دارالعلم، 1404 ق.
- 10- دلشاد تهرانی، مصطفی، 1385، سیری در تربیت اسلامی، چاپ سوم، نشر: دریا.
- 11- سالاری فرد، محمدرضا، نظام خانواده در اسلام، نشر: هاجر، 1395.
- 12- سیف الهی، سحر و دیگران، نقش مشارکت خانواده و مدرسه در بهبود انگیزش تحصیلی دانش آموزان ابتدایی، 1402.
- 13- شریعت مداری، علی، تعلیم و تربیت اسلامی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۳، نهم.
- 14- شریعت مداری، علی، حقوق تربیتی کودک در اسلام، پژوهش های تربیتی، دانشگاه تربیت معلم، سال: اول، شماره: 2، 1370.
- 15- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، ج 1، الاشریف الرضی، قم، 1370.
- 16- طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، ناشر: موسسه بوستان کتاب، چاپ: نوزدهم، 1376.

- 17- طباطبایی، محمد رضا، صرف ساده، نشر: دارالعلم، 1379.
- 18- فراهیدی، خلیل بن احمد العنی، تحقیق مهدی مخزومی و ابراهیم السامری، نشر: مؤسسه دار اهل جرء، 1409 ق.
- 19- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، قاموس للمحیط، ج 2، نشر: دارالکتب العلمیه، بیروت، 1415 ق.
- 20- فرید، مرتضی، گردآورنده الحدیث، ج 1، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، 1368.
- 21- متقی هندی، حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج 16، بیروت، ناشر: مؤسسه الرساله، ج 6، 1409 ق.
- 22- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، نشر: دار الحیاء التراث العربی، ج 78، بیروت، 1360.
- 23- مصطفوی، حسن، تفسیر روشن، تهران: مرکز نشر کتاب، 1380.
- 24- محمدی، مهدی و دیگران، نقش تعامل خانواده و مدرسه در موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، 1402.
- 25- نجفی. مینا، بررسی تاثیر تعامل بین والدین و مدرسه در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، 1403.
- 26- نوری، محدث، مستدرک الوسائل، بیروت، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، ج 15، 1409 ق.